

Vuur en wind (onder ps. Muus Jacobse)

K.H. Heeroma

bron

Muus Jacobse, *Vuur en wind*. D.A. Daamen's uitgeversmaatschappij, 's-Gravenhage 1946 (tweede druk)

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/heer023vuur01_01/colofon.php

© 2018 dbnl / erven K.H. Heeroma

AAN MIJN KINDEREN
AAN DE GEVALLENEN

Voorspel 1941

10 Mei 1940

Er hing iets wonderlijks toen in de lucht:
de zwarte vogels boven onze hoofden,
en wij die zagen en nog niet geloofden...
tot elk opeens begreep: er is geen vlucht.

Hoe vonden wij toen in een plots beminnen
elkaar en hadden ieder ding gemeen:
zou voor wie leeft door zoveel doden heen
straks niet een nieuwe wereld gaan beginnen?

‘Drink uit mijn beker, voed u aan mijn dis,
en kus mij op de mond: ik ben uw broeder!
Want uit de dood brak de herrijzenis
van Christus onzen Heer, onzen Behoeder!
God heeft de wereld met Zijn vuur gewijd:
zij onze geest dan vurig en bereid!’

De doden

Neen, onze doden neemt niemand ons af,
zeiden wij tot elkaar: dit grote lijden
maakte ons tot één volk, niemand kan scheiden
die staan verenigd om eenzelfde graf -

Hoe weinig maanden en gij ligt terzijde...
Zijn wij voor de herinnering te laf?
Hebt gij vergeefs gestreden? Zal uw graf
onvruchtbaar blijven voor den oogst der tijden?

Ach, wij zijn klein, die u met bloemen eren,
gevoed door ons herdenken: ach, zij zullen
gelijk uw eigen leven ras vergaan.

Maar gij, die trouw waart tot den dood, zult keren,
en onzen bodem met uw bloei vervullen,
en elke Mei waken voor ons bestaan!

Na de geboorte van Weintjen Klaas 1942

Bij de geboorte van Weintjen Klaas 18 Maart 1942

Wees welkom, Weintjen Klaas, in deze wereld!
Is nu de winter eindelijk voorbij?
Hoor, ergens op een tak begint een merel!
Ik buig mij naar je wieg: daar adem jij.

Jij en de lente lieten op zich wachten:
had je het afgesproken met elkaar?
Zo werden jullie saam tot één gedachte:
zo zeker als jij komt, is zij ook daar!

Koude waarbij geen leven meer gedijde,
honger en wanhoop hadden ons benard,
maar na een eindeloze nacht van lijden
trilt weer een lentemorgen doof ons hart.

't Is of een wonder door de landen waarde:
een dooiwind streek over de sneeuwen dood,
het ijs ging smelten, en daar ligt de aarde
weer vol van toebereide knoppen bloot...

Toch, wees geduldig, kind, blijft ook de lente
er een van weinig zon en schrale groei:
geduld en trouw draagt duizendvoudig rente,
het stugste zaad bewaart de rijkste bloei.

God zegt: het was Mijn wil en welbehagen
dat je een meisje bent, eenmaal een vrouw,
opdat je beter alles kunt verdragen,
en wachten, en volharden in de trouw.

Een vrouwendroom volhardt: zie, haar gedachte
wordt zelden groot tot een voltooide daad,
maar in haar schoot hoedt zij de stille krachten,
de dwarse hoop van het verborgen zaad...

Een vrouw die heeft volhard, in wie wij roemen,
was Weintjen Klaasdochter naar wie je heet,
en naar háár hebben wij je willen noemen,
opdat je nooit haar bron van kracht vergeet.

Zij was de eerste van Gods bloedgetuigen:
een volk van martelaars heeft zij gebaard,
dat voor geen valse goden wilde buigen
en niet bezweken is voor vuur of zwaard.

Zij bleef standvastig, hoe ze haar ook drongen.
Zij wist: God gaat mij voor, mijn weg is recht.
Er is een lied van haar geloof gezongen,
dat elk zou weten wat zij heeft gezegd...

Komt er een schaduw voor je ogen glijden?
Doet deze naam van Weintjen Klaas je pijn?
Meen je soms dat die vrouw uit verre tijden
je vreemd is en jij nooit als zij kunt zijn?

Denk niet dat Weintjen Klaas niet is geschrokken
- zij hield van de lucht boven Monnikendam
en stond te luistren naar de torenklokken -
toen haar de schoutsdienaar gevangen nam.

En voor de rechters, die haar gingen kwellen,
heeft zij ook zeker wel aan thuis gedacht.
En vaak dacht zij: hoe zouden zij het stellen,
en lag zij wakker in de lange nacht.

Maar als ze zacht zei: ik ben van Zijn schapen,
dan was het of zij al gestorven was,
en kon zij flink zijn en gerust gaan slapen,
omdat zij wist dat zij geborgen was.

Want als wij midden in het spel van 't leven
de wekroep van de eeuwigheid verstaan,
dan moeten wij ons willig kunnen geven,
en dat heeft Weintjen Klaasdochter gedaan...

Daarom, blijf Weintjen Klaasdochter gedenken:
zij was een moeder onder Israël.
Zij droeg ons naar den geest, zij zal ons drenken
met haar geloof: in God is alles wel!

Verborgen onder sneeuw en harde kluiten
kiemde de lente van ons volksbestaan.
Het ijs ging smelten: zie, de knoppen spruiten
en bloeien, en die bloei zal niet vergaan!

Wij leven uit haar lijden, onze krachten
liggen geborgen in haar moedergrond.
En God zegt: van geslachte tot geslachte
wil Ik in haar vernieuwen Mijn verbond...

Dochter, de tijd waarin je bent gekomen
roept ons meer tot geduld dan tot de daad,
maar hij is zwaar van wonderlijke dromen:
wees, als eens de vervulling komt, paraat!

En mocht ook jou nog lijden zijn beschoren,
weet dat je sterker bent dan de tiran,
want uit het leed wordt een nieuw volk geboren,
dat tot het einde toe volharden kan.

God, in der eeuwen eeuwigheid de Zijnde,
houdt ook Zijn hand boven jouw kleine hoofd.
Hij zegt: hoor, Weintjen, wie volhardt ten einde,
is in de heerlijkheid een kroon beloofd.

Aan Meindert Zaalberg bij het verbranden van zijn werkplaats

Moest het dan al verbranden,
wat je tot werk bezielde en dreef?
Brokken van zwarte wanden
is alles wat er overbleef.

De dagelijkse volte
van kleuren en van licht beweeg
werd een berookte holte,
vormloos en leeg.

Vreemd klinken ons de namen
van dingen die het hart bemint.
Door de gebroken ramen
kreunt maar de wind.

Scheen't niet, als in je handen
de schoonheid weer haar werk begon,
dat niets haar aan kon randen
en haar geen vuur verschrikken kon?

Want jij bent pottebakker
en wist de krachten van het vuur:
het was je grote makker
naar het verlokkelijk avontuur.

Beheerser van den oven,
zag je het holle van de gloed
en zei: laat het nu doven,
mijn werk is goed!...

Nu ben je zelf genomen,
als klei, en in het vuur gezet:
verbrand zijn al je dromen
en slechts je ziel heb je gered...

Vriend, tussen de verwaaide
ruïnes sta je niet alleen:
de hoge vlammen laaiden
over ons allen heen.

Want wie nu scha mag lijden,
lijdt met zijn volk, lijdt met zijn land,
en wij staan zij aan zijde,
verbijsterd door dezelfde brand.

Het huis waarin wij woonden
en werkten, onze stille tuin,
de droom die wij er droomden,
't ligt nu in puin...

God moest het al verbranden
in één neerbliksemend, zegend uur?
Klei zijn wij in Uw handen,
gij werpt ons in het vuur.

Gij hebt een klomp gekneed en
Gij hebt hem op de schijf gelegd,
draaiend de schijf getreden
en in de klomp Uw wil gelegd.

Het bevend vlak ging rijzen
naar het Uw vinger rekte en boog
Week vloeiend blonk het grijze
licht van omhoog.

Uw prille schepsel stond er
rank als een vochtig voorjaarsblad,
maar dit was niet het wonder
waartoe Gij hem geschapen hadt.

Gij opendet den oven
waarin Uw zomerzon hem trof
en hij, doorgloeid, bestoven,
hard werd en dof...

Maar Gij hadt Uw beminde
een bad der loutering bereid,
dat hij weer licht zou vinden
en stralen tot in eeuwigheid.

En om zijn matte rondte
smolt in een nieuw verterend vuur
het tederwitte, vlammebonte,
glanzend glazuur.

Toen, om zijn klank en kleuren,
gewonnen in Uw grote brand,
tastend te keuren,
naamt Gij hem in Uw hand...

God, als Gij doet verbranden
de dingen van ons aards bestaan,
klei zijn wij in Uw handen,
zouden wij met U twisten gaan?

Maak onze ogen wakker
door de verschrikking van dit uur:
Gij zijt de Pottbakker,
Gij vormt ons in het vuur.

O wat er dan verbrande,
wij zijn 't getroost en zwijgen stil:
neem Gij ons in Uw handen,
alles geschiede naar Uw wil.

Het grafboek

Dit lied is van Muus Jacobse, mijn vader:
ik had mij aan zijn ver bestaan gewend,
maar uit dit grafboek treedt hij tot mij nader,
heb ik zijn eiland in mijn droom herkend.

Het was maar weinig wat wij van hem wisten:
dat hij eens leefde, dat ik naar hem heet,
en dat hij op zijn schuit uitvoer en viste
en 's avonds weer in Marken binnengleed.

Maar hoe zijn vader en zijn moeder heetten,
wanneer hij werd geboren, dag en jaar,
nooit zou er iemand zijn die dát kon weten:
de doopboeken zijn weg, geen mens weet waar.

Misschien waren het kindren op een zolder,
die snippers scheurden van 't vergeeld papier, -
misschien dat alles wegdreef in de polder
bij watersnood die drong door reet en kier, -

maar eer geloof ik dat een vlam oploiede,
die 't kleine hoopje lage huizen vrat
en met de boeken krinkelend verschroeide
alle herinneringen die het had.

- En de noordooster wakkerde het vuur en
waaide de zwarte vlokken met zich mee,
en van de werf restte na weinig uren
niets dan een rookwolk, hangend boven zee.

En vrouwen van de andere gehuchten
hebben elkaar gewezen naar de brand
en naar de rookwolk aan de westerluchten,
en weer geweten: wij zijn in Gods hand...

Muus Jacobse, wanneer gij zijt geboren,
dat schreef de tijd hoog in het wolkenruim:
hij spreekt van u in uitgewiste sporen,
stuifsnieuw en zeezand en verwaaiend schuim!

Toch, iets nog heb ik van u kunnen vinden
in 't grafboek van uw oude Marker kerk,
omdat het uit 't geweld van vuur en winden
uw teken spaarde en 't nummer van uw zerk.

Het zegt: in 't jaar zeventienachtentachtig,
een late, stormige Novemberdag,
brachten de mannen van de werf eendrachtig
Muus Jacobs heen naar waar dit teken lag.

En gingen hem twee diep een graf bereiden:
drie diep lag Geertje Jans, zijn eerste vrouw,
en in een kistje aan zijn voeten leiden
zij 't laatste kind, dat naar hem heten zou.

En zes jaar later, gaat het grafboek verder,
deelden zijn kindren, Neeltje Muus en Jan,
de grafruimte, en Jan Muus kreeg twee derden
en Neeltje kreeg één derde part ervan.

En toen in achttienhonderdeenendertig
de man van Neeltje, Tozens Jan genaamd,
stierf en een plaats moest hebben, werd er
een ruiming van het oude graf beraamd.

De koster spitte de verteerde resten,
twee diep werden de beenderen gerooid,
en het vermoldde stof werd om te mesten
over het weijtje bij de kerk gestrooid.

Maar eer nog veertien jaren was verlopen
van wind en regen om de wrakke kerk,
moest men haar dakgebint en muren slopen
en brak de grafsteen met Muus Jacobs' merk...

Hoe, heb ik toen gedacht, zal God hem vinden,
als Hij hem roepen zal om op te staan?
Zijn as is uitgestrooid op alle winden,
zijn vlees in alle wateren vergaan.

Maar die God komen zag in bliksemstralen
en in de storm zijn boodschap heeft herkend,
zou die in wind en wateren verdwalen?
Zou hij niet slapen in zijn element?

Zou de bazuinklank niet zijn oor genaken,
de stem die roept: Muus Jacobse, kom uit!
Hij zal weer staande aan het roer ontwaken,
hij zal het zeil weer hijsen van zijn schuit.

En hij zal wenken, wachtend aan de haven,
Jan Muus, zijn zoon, en Geertje Jans, zijn vrouw,
en al de kindren die hij heeft begraven -
een kleine glinstering, een korte rouw.

Het klotsend water aan de havenpalen,
het groene landschap waar hij heeft geleefd,
de vissen, blikkend bij het binnenhalen,
de wolkenluchten waar het licht door zeeft,

't wordt alles wakker in zijn oog en oren
tot de herkenning van de jongste dag,
want uit de zee wordt alle ding herboren,
wat eeuwen in haar schoot verzonken lag.

Zie, aan zijn linkerzij komen tezamen
de vaders die hij nooit heeft gekend:
God riep ze allen bij hun eigen namen,
hun stevens liggen naar de zee gewend.

En aan zijn rechterhand zijn uitgevaren
kinds kinderen, geboren na zijn dood:
vertrouwd zijn hun gelaten, hun gebaren,
hij heft zijn hand, verwelkomend hun boot.

En als van meeuwen, om de mast gevlogen,
weet hij het doel niet, maar beseft het toch:
één is het ernstig glanzen van hun ogen,
hun donkre zeilen en hun zilvren zog.

Zij dragen naar den einder één verlangen,
hun schat die niet verteert door mot of roest,
en God wist alle tranen van hun wangen
en alles werd zoals het worden moest...

Zal ik dan varen aan uw rechterzijde,
Muus Jacobse, naar wie ik ben genoemd?
Wordt mij uw vissersboot tot vrijgeleide,
wanneer het oordeel aan den einder doemt?

Mij, die als vreemde rondging aan de haven
tussen de vissers van mijn voorgeslacht,
die traag de spa greep, als er moest gegraven
saam met het volk dat mij heeft voortgebracht, -

die, naar de lichte steden toegedreven,
mij los droomde van aardse slavernij,
maar blinder voor Gods woorden ben gebleven
en vaster aan het stof geklemd dan gij, -

die in een vast gebouw van schone woorden
mocht neerknielen en bidden om Gods Geest,
maar die geen vlammen zag, geen wind meer hoorde
en zou verschrikken van een Pinksterfeest...

Leer mij weer God verwachten, leer mij bidden,
ik heb de aardse vastheid zeer bemind,
maar als Gods Geest komt wonen in ons midden,
schrijft Hij geschiedenis met vuur en wind.

Mijn graf zal wellicht dieper zijn en hechter
dan op het eiland eens het uwe was:
de rust van mijn gebeente stoort geen slechter,
geen storm, geen watervloed verstroot mijn as.

En deze naam en wat ik heb geschreven,
zal men wel bergen in een boekerij,
en die het vindt, herdenkt wellicht mijn leven:
nooit kan ik zo verloren gaan als gij.

Als God mij roept, hoe zal ik dan ontwaken
lot de opstanding van mijn vlees en bloed?
Hoe zal ik tot de rechterstoel genaken,
als God de landschappen herrijzen doet?

Zult gij mij wel herkennen, verre vaadren,
uw zoon, die eigen vreemde gangen ging,
als wij het eiland aan den einder naadren,
waarheen toch 't eendere verlangen ging?

O van uw stugge oog ken ik het wezen,
Muus Jacobse, gij zijt mij lang vertrouwd:
ik heb uw teken in dit boek gelezen
en uw gebeente in mijn geest aanschouwd.

En 'k weet, gij zult ook mij herkennen later,
als vuur en wind zijn door mij heengegaan:
wij varen, vissers van hetzelfde water,
elkaar begroetend op één haven aan.

Wij zullen elkaar kennen zonder woorden.
want in Gods handen leggen wij tezaam
al wal ons oog zag, onze oren hoorden
en wij ter dood liefhadden in Gods naam.

Bij de restauratie van het oude doopvont te Hoogwoud voor H. Kreb

Zo dikwijls als ik dwalend
in zon en wind het vergezicht
van u, Westfriesland, stralend
zag liggen in het zomerlicht,

dacht ik: Radbod de heiden,
die eenmaal heerste in dit land.
doolde ook zo langs de weiden,
en dromend aan de waterkant

heeft hij zijn hart verloren
zo diep aan dit aards koninkrijk,
dat hij niet wou herboren
zijn tot het hemels rijk...

Hij heeft het wel geweten
- het doopvont stond ook hem bereid -,
de kleine stap gemeten
die leidt van tijd naar eeuwigheid,

maar hij kon niet verliezen
dit aards bezit voor eeuwige winst,
hij heeft niet kunnen kiezen
het meeste boven 't minst...

Land van Radbod de heiden,
groen erfdeel van mijn voorgeslacht,
gij kunt als hij niet scheiden
van al uw licht en aardse pracht:

Al strekt nog het verlangen
van uwe torens hemelwaarts,
ik weet: uw daagse gangen
werden uit de aarde aards.

Verscholen in uw dorpen
tussen het dichte bomengroen
der graven, als verworpen
bouwsels van oud fatsoen,

zo staan in 't rond uw kerken
- leeg graf, maar door niet één verstaan-,
gedoemd als al uw werken
aards uit de aarde te vergaan...

Maar gij zult het weer weten:
het doopvont staat ook u bereid!
Hoe lang het lag vergeten,
het wijst nog naar de eeuwigheid!

Volk dat ik blijf behoren,
grond die mijn voedster zijt geweest,
word nu opnieuw geboren
uit water en uit geest!

Wie ingaat tot dit water,
gaat in tot Die het water schiep:
de liefde van de Vader
is als het water diep.

Wie ingaat tot dit water,
gaat met Die inging tot het vlees,
de Zoon van de genade
die uit de dood herrees.

Wie ingaat tot dit water,
ontvangt Die op het water zweeft,
Die is uit Zoon en Vader,
de Geest die eeuwig leeft.

En opstaand uit het water
vergeet hij 't land dat hij verliet,
omdat hij land en water
met nieuwgeboren ogen ziet.

Het wordt hem goedertieren
en als een paradijs zo wijd,
want er zijn vier rivieren
ontsprongen aan de eeuwigheid:

de vier Evangelisten
die uitgaan oost, west, zuid en noord
te dopen tot een Christen
met het doopwater van hun woord.

Kom tot dit zacht geklater:
het doopvont staat weer opgericht!
Zie, met Zijn levend water
heeft God iets groots verricht!

Margrieten 1943

Bij de geboorte van prinses Margriet

Vandaag is het een feestdag in ons midden,
want een prinses neemt intrek in ons hart!
Wij willen haar liefhebben, voor haar bidden,
dat God haar hoede en haar niets benart.

Wij kunnen haar niet zien, maar in gedachten
kussen wij haar de hand tot verre groet,
want zij zal komen en wij kunnen wachten,
tot de baan ruim wordt voor haar kleine voet.

Nog is zij ver over het wijde water,
maar liefde kent geen afstand die haar scheidt:
eens stapt zij hier aan wal met blij geschater
en wuift haar handje dat wij zijn bevrijd...

Volk in uw donkere druk, uiteengeslagen
onder de dreiging van een schrikbewind,
sta op, herinner u de oude dagen
en word weer één rondom dit verre kind!

Gij zijt een volk voor koningen en prinses,
niet voor dit tuig dat u terroriseert!
Verkoop uw droom niet voor een schotel linzen:
de honger gaat voorbij, Oranje keert!

Celbrief in memoriam Harmen van der Leek

'Nu ga ik niet alleen:
gistren kwam hij er bij.
Wij zijn als broeders één
en straks gaat hij met mij.

Hij noemde mij zijn naam,
keek de vier muren om,
toen naar het tralieraam
en lachte om de zon.

Ik zei: jij die zo lacht,
je ziet de zon misschien,
maar wat je hebt verwacht,
zul je toch nooit meer zien.

Ik heb geloof gehad
en op mijn plaats gestaan,
en - ach, hoe weinig! - wat
toen een daad scheen gedaan.

En ik heb niet gebeefd
toen deze celdeur sloot,
want slechts wie vrij is, leeft,
dacht ik: vrijheid of dood!

Maar nu ik al zo lang
tuur naar wat ik verloor,
en alles gaat zijn gang,
denk ik zo vaak: waarvoor?

Waar toe een cel en dan
dood op een doodstil plein?
Jij die nog lachen kan
om een reep zonneschijn,

zeg het mij toch, men sloot
jou en mij in één cel:
heerst over ons de dood?
Wint hij dit duivels spel,

die ons maar altijd door
vrijheid en leven rooft?
Broeder, waar sterf ik voor?
Zeg mij wat jij gelooft!...

Plots wordt dan onze cel
licht, want hij lacht naar mij:
God overwon de hel,
zegt hij, voor jou en mij.

Jij die de vrijheid zocht,
streed in een goede strijd:
God heeft je vrijgekocht,
Hij wil geen dienstbaarheid.

Zal bij een goed begin
ook niet het eind goed zijn?
Treed tot de vrijheid in!
Lach om de zonneshijn!...

Morgenvroeg als ik ga,
ga ik samen met hem
die ik door Gods gena
nu als mijn broeder ken.

En met een blijde lach
groeten wij dan elkaar:
dit is de vrijheidsdag!
Dit is het jubeljaar!

Achter ons zinkt de muur,
ver is het peleton,
en als een stem roept: vuur!
zien wij alleen de zon.

De zon der eeuwigheid
omstraalt ons zo vol licht,
dat wij, voorgoed bevrijd,
aadmen met ogen dicht.

De lucht is hier zo warm,
dat wij, als vallend graan
gevangen in Gods arm,
liggen en slapen gaan'.

Op Nebo's top

Ik denk aan jou, mijn vriend, al zoveel maanden
gemarteld in het concentratiekamp:
hoe lang hou jij je in die hel nog staande
van laffe machtswellust en voetgestamp?

Ik zie je voor me, in verbeterd zwijgen
overgeleverd aan het laagste tuig:
ha, ha, zij weten je wel klein te krijgen!
Je zult nog voor ze dansen! Breek of buig!

Ik zie je buigen en ik zie je breken.
Ik zie de starre woorden van de krant
waaruit wij raden hoe je bent bezweken
en hoe je as waait door het vreemde land...

Het is niet moeilijk, vriend, te moeten sterven,
wanneer je weet dat alles wat je lijdt
een losprijs wordt, waardoor je kindren erven
een vrij, gelukkig land, een nieuwe tijd.

Maar bitter wordt het en niet te verduren
wat ze je deden en je aan moest zien,
als door de koortsdroom van je laatste uren
de twijfel woelt: winnen ze toch misschien?

Wordt straks mijn vrouw gepakt en door een bende
van die sadisten in de dood gejaagd?
Moet ook mijn kind het teerste laten schenden
en wordt hij, als hij weigert, doodgeplaagd?

Ik weet het, vriend, dat jou die zorgen kwellen,
dat je wanhopig vraagt waar God toch blijft,
want wat je dunne brieven ons vertellen,
is veel meer dan je in de woorden schrijft.

O ik hoef niet meer naar de zin te vragen,
wanneer je schrijft: 'wij maken het hier goed'.
Je meent: 'vandaag werd hier een jood geslagen
totdat hij dood bleef liggen in zijn bloed'.

En telkens als je een geweer voelt stompen,
zie je jezelf ook liggen, zó vermoord,
een lichaam zonder wil, wat bloed en lompen
en wankel je, en ga je tóch veer voort.

Tot, eindelijk, in de lange loop der dagen
het ogenblik dat je ze maar laat slaan,
omdat je, stromplend bij het stenen dragen,
zult struikelen en niet meer op kunt staan...

O weet dan, vriend, als je bent neergevallen
in bloed en pijn, verminkt en afgestompt,
verschopt als de verlatenste van allen,
dán zal het zijn dat de bevrijding komt!

Want aan de kim zal een nieuw licht ontwaken,
zo onaanrandbaar voor je moordenaars,
dat hun geweerkolven je niet meer raken
en machtloos wordt het trappen van hun laars.

En je zult opzien en het zeker weten:
'nu heeft mij God naar Nebo's top geleid',
en alles wat je leed kun je vergeten,
want zie, Gods land ligt voor je uitgebreid!

Dit is het uur waartoe je werd geschapen!
Zo straalt de wereld als zij is voleind!
Je kunt je ogen dichtdoen en gaan slapen:
zij dronken van een licht dat niet verdwijnt.

Zeg dan je vrouw, door beulen voortgedreven:
'vrouw, hiertoe maakte God ons tot één vlees,
dat wij geheel ons zouden overgeven
en trekken naar het land dat Hij ons wees'.

Zeg dan je kind, als 't lijden gaat beginnen:
'kind, hiertoe heeft je moeder je gebaard,
dat je je moordenaars zoudt overwinnen,
als je verrukt naar de voleinding staart'.

Alle geslachten die je genereerden
in blind verlangen, wetend niet naar wien,
heffen hun ogen op, want zij begeerden
dit uur van heerlijkheid te mogen zien.

Zou je dan zorgen? Zie de hemel klaren!
God is je land, je vrouw, je kind nabij!
Hij die de wereld schiep laat haar niet varen,
maar leidt haar voort en maakt haar eeuwig vrij...

Ach, ik die aan jou denk op een verborgen
windstille plek die mij nog leven laat
- maar jou treft het vandaag, mij wellicht morgen,
en niemand weet wat hem te wachten staat -,

ik moet het jou bekennen, vriend: mij dringen
nog zorg op zorg en ik ben aardsgezind.
Ik denk nog dag en nacht aan aardse dingen,
de vrijheid van mijn land, mijn vrouw, mijn kind.

Maar als ik leven mag tot de bevrijding
en juichen op het overwinningfeest,
God, doe mij dan dit weten: wat voorbijging
aan nood en leed is niet vergeefs geweest.

Laat hier een volk herrijzen, wijzer, schoner
dan toen het neerdaalde in het doodsgebied,
dat van Uw aarde opnieuw een vrij bewoner
staag naar de kim van Uw voleinding ziet!

Omdat dan van dit land de horizonnen
rijp werden, door Uw licht, van eeuwigheid,
omdat Uw martelaars hier overwonnen
en met hún bloed de bodem is gewijd...

Laat hún dit land zolang Uw zon zal schijnen,
God, doe het ons ontvangen uit hún hand!
Laat ons slechts wat zij wonnen met hun pijnen
herboren worden tot een vaderland!

Westerbork

O Westerbork, o Westerbork,
je was nog kort geleên
in Drente een vergeten dorp:
nu kent je iedereen.
Veel gingen er naar Westerbork
te werken in het veld,
maar wat er kwam ná Westerbork,
heeft niemand nog verteld.

Vanmorgen zag ik een transport,
vannacht droom ik er van,
omdat ik dit, hoe oud ik word,
nooit meer vergeten kan.
Want op het Amsterdams station
zag ik vanmorgen vroeg
dat de politie langs 't perron
mensen als beesten joeg.

En ik zag midden in die troep
die strompelde en viel,
een man die in een dekentje
een heel klein kindje hield...
Zo gingen zij naar Westerbork,
en dit weet ieder wel:
achter de hei van Westerbork
ligt enkel nog de hel.

Toen, door dit dekentje van blauw,
dacht ik opeens weer aan
mijn buurman, aan zijn kind en vrouw,
en hoe zij moesten gaan:

zij werden naar het kamp gebracht
toen het nog pas begon,
zij moesten midden in de nacht
zich melden aan 't station.

Zij wisten nog niet hoe dat was:
het was pas in 't begin.
Zij liepen nog met zak en tas
en alles zat er in:
papier, een inktpot en een pen,
een trui voor weer en wind,
werklaarzen, vitamines en
wat speelgoed voor het kind...

Dat kleine kind, het was voor mij
het liefste wat ik zag,
want altijd als hij langskwam, zei
hij lachend mij g'ndag.
En toen die nacht zich achter hem
de deur sloot met een slag,
hoorde ik nog zijn ijle stem
door 't donker roepen: dåg!

Terwille van dit kleine lam,
zijn lach, zijn lief gezicht,
zijn stemmetje dat afscheid nam,
heb ik dit lied gedicht.
Hij ging ook mee naar Westerbork,
Nu is 't of hij mij roept:
Om wat ik leed in Westerbork
Moet Hitler zijn vervloekt!

De dag

God, is dit niet Uw dag, de blijde dag der wrake,
als ieder weten zal: het lijden is vervuld?
Doet Gij ons allen niet tot nieuw bestaan ontwakten,
als Gij in deze dag over ons lichten zult?

O God, doe het ons zien, hoe al dit tuig zal lopen
als een getekende, en zonder goed en geld
verbannen wordt uit werk, uit trein en bioscopen,
en naar hun martelkampen op transport gesteld!

De bomen zijn gemerkt, de bijl is al geslepen,
de zwaai is zeker, elk blijft liggen waar hij valt.
Hoe lang heeft in ons vlees de nagel niet genepen?
Hoe lang heeft machteloos de vuist zich niet gebald?...

Laat af, zegt God: laat af! Mijn Koninkrijk zal komen
tot oordeel en tot schrik voor wie zich niet bekeert!
Mijn bijl ligt lang gereed voor alle rotte bomen:
hun kruin waait in de wind, hun wortel is verteerd!

Mijn is de wraak, zegt God: Ik zal het hun vergelden!
Al wat het donker wrocht, dat breng Ik aan het licht!
Alle mishandelden, vernederden, gekwelden,
hun bloed is opgestaan en roept tot Mijn gericht.

Zo waar Ik Kain riep, die Abel sloeg ten bloede:
wat hebt gij met Mijn kind, Mijn oogappel gedaan?
Zweer Ik u: wie u schond, zal het aan Mij vergoeden,
Ik vraag hem rekenschap tot voor de minste traan.

Maar gij, wat zoudt gij doen, die om hoe kleine schade
uw broeder reeds verbijt en tot de dood bevecht?
Gij werkte slechts uw dood en leeft bij Mijn genade:
die u genade schonk, wacht van Hem ook uw recht!

Wanneer zij komen zal, op wie uw dromen wachten,
wanneer uw Koningin bij Mijne gratie keert,
ontvang haar als een volk dat waardig is te achten
een Koninklijk bewind, omdat het Recht begeert!

Aan Wilma op haar zeventigste verjaardag

Wij staan samen met u,
Wilma, om te gedenken:
God heeft u willen schenken
Zijn kracht, ons schonk Hij u.

Ieder komt uit zijn werk
om u geluk te wensen
en weer te weten: mensen
die zwak zijn maakt God sterk.

Wij zijn niet luid, het is
geen tijd voor luide feesten,
nu van ons volk de meesten
bukken in droefenis.

Maar die hier om u staan,
wat hen ooit heeft gescheiden,
willen u samen belijden:
gij zijt ons voorgegaan.

Wij zien - veel werd gesloopt -
beter wat ons vereende:
wij zijn een kleine gemeente
maar in Gods naam gedoopt.

Dit is een tijd waarin
de besten weer moesten zwerven,
maar door hun lijden en sterven
werden wij één gezin.

De doden van ons huis
dekken wij met geen tombe:
diep in de catacomben
tekenen wij hun kruis.

En bij flambouwenwalm
donker bijeengescholen,
zingen wij door de hopen
de woorden van een psalm.

Terug in de helderheid,
die zij moesten overgeven,
houden wij weer van 't leven,
maar zijn tot lijden bereid...

Zo staan wij hier met u,
Wilma, om te gedenken,
toch blij dat God wou schenken
deze dag aan ons en u.

Straks roept weer ieders werk
en alleen moet ieder verder,
maar ons allen leidt één Herder
en maakt de zwakken sterk.

Het woord

God sprak één woord, en zie, de zeeën wáren,
de woeste baaierd scheidde zich vaneen,
de grauwe schemer brak, de lucht ging klaren
en wisseling van dag en nacht verscheen.

Hoe werd toen de aarde warm en goedertieren,
kiemden er zaden in het vochtig zand!
En God dacht vogels die de lucht doorzwieren,
en vissen in de zee, vee op het land,

en ook de mens, die alles zou bekronen
en zozeer van al aardes overvloed
genieten zou, of Hij er zelf zou wonen:
één woord sprak God, en het was alles goed...

En wederom heeft God één woord gesproken,
toen Satan sloop in de doorglansde hof,
de mens de ban der schepping had verbroken
en er een scheiding kwam van geest en stof.

God zag bedroefd de dieren in hun ogen
en kinderen die leden zonder schuld,
en sprak bij het verbond der regenbogen
één eeuwig woord, en het was àl vervuld.

Eerst hebben de profeten het vernomen,
hoe God zich een herschappen wereld dacht.
Toen is Hij zelf voor aller oog gekomen
en werd voor altijd als een lam geslacht,

dat geen van de genade bleef verstoken,
maar elk het heil kon horen op zijn tijd:
zo heeft God één verlossend woord gesproken,
en 't is genoeg voor alle eeuwigheid.

En ik - hoe hijgend heb ik niet gegrepen
naar menig woord, daar ik bezwerend stond,
en zie, als kielzog van vergane schepen
liggen de dode rimpels om mijn mond.

En de gedichten die ik heb geschreven
mochten mij dierbaar zijn, maar geen was trouw,
want zij zijn allen bang teruggebleven
als ik het laatste met ze zeggen wou.

Moet ik dan heel mijn leven tastend staamlen,
of wacht mij aan het einde van mijn weg
ook 't punt waar al mijn krachten zich verzaamlen,
het ene woord waarin ik alles zeg?

Komt dan het ogenblik dat door zal breken
de droom die in mij stuwt om vrij te zijn,
het ogenblik dat ik niet meer blijf steken
voor de onpeilbaarheid van het ravijn,

maar, verend op de voet, opeens zal weten
dat ik het ditmaal haal, de sprong niet mis,
en suizelend de onmeetbaarheid zal meten
in een gedicht dat geen gedicht meer is?

Ach, wat al woorden zijn mij niet ontvallen
of heb ik in mijn binnenste vermoord:
zij kiemden, wiesen op en stierven allen
in een verlangen naar dat ene woord,

't herscheppend woord, dat, als het werd gesproken,
alles wat stierf deed opstaan uit het graf,
de droom die in Gods handen was gebroken
herstelde en heerlijker gestalte gaf.

God, laat dan alle woorden mij begeven,
maar geef mij dit, dat op Uw grote Dag,
als Gij de dood scheidt van het Eeuwig Leven,
mijn woord saam met het Uwe klinken mag!

Ter gedachtenis aan Anton Tellegen doodgeschoten als terrorist

Vandaag heeft mijn Moeder geschreven,
en ik las het ook in de krant:
Toon Tellegen heeft zijn leven
gegeven voor het vaderland.

En de nacht van mijn eindexamen
wordt opeens weer levensgroot:
van de negen die afscheid namen
zijn er dan al drie dood?

Ik noem weer die negen namen
en ik zie weer mijn oude klas.
Ja, die nacht na het eindexamen
begint het leven pas.

Dan gaat voorgoed verloren,
ach, wat misschien nooit bestond:
voor 't eerst en 't laatst behoren
wij immers in één verbond?...

Het eerst ging hij die het meeste
de roes van de tijd had gezocht.
Hij werd drieëntwintig en racete
met zijn auto uit de bocht.

Van de tweede weet ik niets zeker,
maar vaak denk ik toch: hij is dood.
(Misschien nam hij zelf de gifbeker:
hij werd dokter, hij was een jood).

En nu jij, Anton, de derde?
Ja, jij die je taak zo wist
en ogen had voor de verte,
moest wel sterven als terrorist...

Meer dan vijftien jaren ligt er
tussen nu en ons jongensgepraat.
In die jaren werd ik dichter,
jij dokter en soldaat.

Hoe dikwijls als tegenstanders
verkenden wij niet elkaar,
bijna in alles anders,
stem, stijl en gebaar,

want jij hield vast je ogen
gericht op de maatschappij,
en mijn gedachten bogen
naar een rijk binnen in mij.

Maar hebben de daadverrichters
de droom niet tot kameraad?
En kennen niet alle dichters
het heimwee naar de daad?...

Na de nacht van het eindexamen
gaan de wegen wel ver uiteen,
maar van wie er toen afscheid namen
vergeet het hart niet een.

En toen ik dan had gelezen
van je dood, kwam in mijn geest
weer je beeld van vroeger gerezen,
en ik wist hoe het was geweest:

Recht hield je je hoofd, en je ogen
zijn niet op zij gegaan,
maar je hebt onbewogen
voor het vuurpeleton gestaan.

En wat je vermoedde als jongen
als je sprak van je taak en plicht,
is voor je opengesprongen
in een onnoemlijk licht...

Niets gaat voorgoed verloren,
ook als het nooit goed bestond:
eens zullen wij weer behoren,
Anton, in één verbond.

Wat wij hier samen bezaten,
was maar een smalle reep van het lot,
maar dichters en soldaten
ontmoeten elkaar bij God.

De wiekslag van den vrede 1944

Welkom aan Anno Klaas Leonard

1 februari 1944

‘Nog altijd kan de wereld nieuw beginnen in ieder kind kan het opnieuw beginnen’.

De vrienden, Anno, die je welkom heetten
en je geboorte vierden als een feest
dat de voorafglans was van de bevrijding,
de weergeboort' waarop wij allen hopen,
legden een blijde glimlach om ons oog,
en dankend was het woord in onze mond,
omdat wij wisten dat ze jou herkenden:
een kind waarin de wereld nieuw begon.

Zij die jou enkel kenden bij vermoeden
waren al blij om jou: hoe zouden wij dan,
die zelf in blinde nood je zagen dringen
door de enge poort die naar het leven leidt,
hoe zouden wij niet vieren je ontwaken
uit de genoegzaamheid van eigen bloedklop
tot 't feest van zien en aadmen, de communie
met licht en lucht en Gods oneindigheid?

De kreet waarmee je vrij werd uit de engte
was als een lied voor ons, een vogeltriller,
boodschapper van een lente, als de lichtheid
van nieuw begin zich legt op alle dingen:
waren de rondingen van je gezichtje,
de prille knoppingen van neus en lippen,
de tere schutblaadjes van oor- en ooglid
niet overschaduwd van een rozig licht?

Toch staan wij stil naar je te kijken, Anno:
het is te wonderlijk voor ons, te groot.
Je bent geboren midden in de dood
als een geschenk dat wij met schuwe handen
aanvaarden mogen, wetend niet vanwaar.
Wij zijn gevangen in het doodsgevaar,
hoe ben jij dan gekomen tot het leven?
Wij weten enkel: het is niet uit ons...

... Zal het zó zijn als de bevrijding komt?

Psalm 126

Heer, nu Gij ons met de verwachting spijs
dat de gevangenen haast wederkomen,
nu is het ons te moede alsof wij dromen,
onwerkelijk om ons de dag verrijst.

Wel mochten zalig zijn, die niet gezien
en toch geloofd hebben als was 't voor ogen:
wij, die zo lang door leugens zijn bedrogen,
kunnen niet meer geloven wat wij zien...

Vergeef het ons: wij kijken elkaar aan
en lachen dwaas, en zouden willen juichen,
en kunnen enkel stamelend getuigen,
hoe grote dingen Gij ons hebt gedaan.

De heidnen ook zien het verwonderd aan,
de heidnen zijn verbaasd en zij belijden:
groot moet de Heer zijn die u komt bevrijden,
groot zijn de dingen die Hij heeft gedaan...

Wij wachten, Heer, dat 't heffen van Uw hand
de deuren der gevangenen doet wijken
en zij als waterstromen door hun dijken
uitbreken over dit verdorste land.

Maar laat ons toch ook dromen, tot een troost,
laat ons nu dromen dat die wij verloren
als tarwe in den grond worden herboren,
dragend de garven van een rijken oogst.

Want die met tranen 't zaad hebben gezaaid,
zouden zij niet, door Uw vertroosting wakker,
zien hoe het wuivend graan op hunnen akker
zal, uitgaand met gejuich, worden gemaaid?

Psalm 131

Dank, Heer, dat Gij mij hebt bevrijd
van mijn bezit en mijn beleid!
Dank, dat mijn oog het heil weer ziet
dat Gij ons elken dag gebiedt!

Nu kan ik weer van iedere dag
het licht genieten met een lach,
omdat het licht is, zonder zorg
om wat het donker mij verborg.

Nu kan ik als een kind zo licht
een huis maken of een gedicht
en even blij zijn of het waar
voor één dag of voor duizend jaar.

Een kindje kan wel schreien dat
het plots verliest wat het bezat,
als 't glanzen van zijn toverbeeld
brak vóór het nog was moegespeeld,

maar het stilt gauw zijn klein verdriet
en het verliest zijn vrede niet,
omdat bij alle droefenis
zijn oog altijd op Moeder is...

Word dan kind, volk, in gaan en staan,
wacht op den Heer van nu af aan,
en alle leed dat gij nog lijdt
zal vrede zijn in eeuwigheid.

Vrede van september

'De geallieerden hebben de Nederlandsche grens overschreden...'

Nu is de tijd van het hartstochtelijk hopen,
de hitte van de zomer weer voorbij,
en naar de herfst gaan onze harten open:
het wonder is gerijpt, wij wèrden vrij!

En hoe fel, de seizoenen door, 't ontembaar
helle verlangen naar de vrijheid trok,
nu is de bronzen vrede van September
over ons hoofd gaan luiden als een klok.

En wij staan stil te luistren naar de slagen
die om ons trillen door de najaarslucht:
de bergen zullen rondom vrede dragen,
omdat zij zwaar gaan van een zoete vrucht.

September, stille maand van de geboorte,
doe ons inkeren tot een rijper staat,
maak onze hartklop één met uw accoorden,
leer ons dat alleen vrij is die niet haat.

Laat onze ogen in uw atmosferen
voorgoed gedoopt zijn, dat zij licht en wijd
zien op het recht, het heilig recht des Heren,
de zoete vrucht waarnaar de wereld rijpt.

In afwachting

Hangt nog de nevel op het land
en regent nog de einder dicht?
Flakkerde even in zijn stand
het vaste innerlijke licht?

Vrede die nu gekomen zijt,
vondt gij ons niet bereid misschien?
Wij weten uw aanwezigheid
en hebben u toch niet gezien.

Hebben wij geen geloof gehad?
Was nog ons hart van haat vervuld
en moet het daarom wachten dat
ge u stralend openbaren zult?

God, neem dit hart en maak het dan
zo waarlijk tot Uw dienst gereed,
dat het altijd verwachten kan
de dag en uur die niemand weet.

Et sub aqua
1944

En daarna het oordeel...

Als straks de lucht breekt, 't noodweer is voorbij,
de donkere werveling der woeste winden,
volk van mijn hart, hoe zal ik u hervinden?
Land van mijn hart, zijt gij dan waarlijk vrij?

Heeft dan uw water weer de helderheid
waarin weleer gij argloos kondt geloven,
of drijft het schuim dat opwoelde naar boven
mee met uw stroom en raakt gij het niet kwijt?

Is 't kwaad dat in u was nu door een hoos
omhoog gestuwd en openbaar geworden,
en dringt het op ons toe, een helse horde,
een spookgezicht, en zijn wij machteloos?

Wel strekken wij de hand tot oordeel uit:
wijk van ons, gij verdoemde bannelingen!
Maar al hun troebel-starre maskers kringen
een cirkel om ons die ons binnensluit.

Al de te kleinen die hun wrokkig web
eensklaps verscheurden toen de kansen keerden
en met hun imponeerpet opmarcheerden,
de slappe smoelen diep onder de klep,

en alles wat zich boog, likkend de laars,
de laffe handlangers, de halve daders,
soldatenhoeren, aanbrengrers, verraders,
brutale ploerten en geweldenaars,

zij trekken 't oog als in een droom voorbij,
een liederlijk visioen dat niet wil wijken,
en of wij al bezwerend vonnis strijken,
ons woord keert ledig weer en maakt niet vrij.

Al hadden wij hen in de dood verdaan
en uitgespuwd, de gruwelijke mannen,
wat baatte 't ons? Hoe zouden wij hen bannen
die zelf niet uit de dood zijn opgestaan?

Als spoken rijden zij ons op de rug,
de afschuwelijke gevloekten: hij die oordeelt,
krijgt den geoordeelde tot dreigend voorbeeld,
niemand die keert van eigen doem terug...

Heer, Heer, bevrijd ons dan van doem en haat,
bevrijd ons met Uw oordeel van dit eigen,
dat ons verhindert tot Uw troon te stijgen,
ons brengend dood voor dood en kwaad voor kwaad!

Gij leedt als geen het martelend gespuis,
moordenaars en verraders, en Gij scholdt niet,
Gij hebt ze niet gevloekt en Gij vergoldt niet
en oordeeldet ze niet dan in Uw kruis.

O zie ons klein geloof genadig aan!
Doe ons geloven, Heer, doe ons belijden,
dat er geen oordeel/is dat kan bevrijden
dan dat gekruisigd is en opgestaan.

Gij, opgevaren naar den hemel, Gij,
kom haastig om Uw oordeel uit te spreken
voor levenden en doden, tot een teken
van de victorie van Uw heerschappij!

O die Gij in Uw glorie binnenlaat,
zal hij niet zo vervuld zijn U te roemen,
dat hij niet meer gedenkt aan het verdoemen
van wie voor eeuwig in de dood vergaat?

Donkere oktober

October, die het licht hebt weggenomen
en ons terugdringt naar het eigen hart,
hoe staren wij afwerend naar de ramen,
omdat het buiten koud en donker werd.

De bruine blaren dwarlen naar beneden
om te verrotten in het natte gras,
en door de kille mist verdoft het roden
van rozenbottel en van lijsterbes.

Hadden wij niet gehoopt, als de verstilling
van het Octoberrood de vruchten vlamt,
dat het ons spreken zou van de vervulling?
Maar het zegt enkel dat de winter komt...

Hart, wees nu groot, ken nu uw diepste krachten
De oogst kromp samen tot de laatste schoof,
het vuur ligt op de laatste kool te wachten:
leer nu te leven, hart, op vast geloof!

Wees wakker, hart, laat u niet overwinnen:
zo menig winter kwam en is geweest,
en 'daar zij licht' riep God in den beginne,
en 'daar zij licht' spreekt aan het eind Zijn Geest.

Uittocht denkend aan Walcheren

Sta op en eet met haast uw brood
en neem uw reisstok in de hand:
het water stijgt al over 't land
en dreigt ons met de dood.

Werp nog één blik - maar ga dan heen -
waarmee voor 't laatst gij alles ziet:
ook in de dood bezit gij niet
meer dan het lijf alleen.

De doodsengel komt deze nacht
aan alle deuren en hij slaat
ieder die niet reisvaardig staat
en op het teken wacht.

Ja, deze nacht zal ziel en bloed
u uitstromen als water stroomt,
en gij zult horen, of gij droomt,
het stappen van uw voet.

Die wel weet wat hij achterlaat,
maar niet weet wat hij vinden zal,
schreit als, verstoten uit zijn stal,
een schaap in donker blaas...

Maar eet uw brood en neem uw staf:
te zwaar wordt anders u het werk.
Eet nu met haast en word weer sterk
van 't brood dat God u gaf.

Wie in de nacht uitging en streek
bloeds teken aan het deurkozijn,
die zal de dood geen dood meer zijn:
zie hoe het water week:

het water laat hem veilig gaan,
het water heeft op hem geen macht,
maar Farao met al zijn kracht
moet in de vloed vergaan...

O gij die vlucht voor watersnood
of die straks trekt door een woestijn,
't zal u een weg ten leven zijn,
uw vijanden ten dood!

Trek moedig aan en zie niet om:
God gaat u voor van uur tot uur,
des nachts leidt, troostend, u Zijn vuur,
des daags Zijn wolkkolom.

Wordt soms uw tijd van slavernij
tot droom van rust en rijke kost,
bedenk dan hoe gij werd verlost
en wel arm zijt maar vrij!

En als het hart dan nòg verlangt,
zeg het hoe God Zijn kindren loont,
en dat wie hier in tenten woont
ook spijs van God ontvangt.

Wie hier het water niet verschrok,
zou aan het eind ook de Jordaan
niet als een poort van zonlicht staan
totdat hij binnentrok?

Het wonder van Elia

O God, houd nu Uw volk in stand,
zoals Gij eens door Uw profeet,
toen honger heerste in het land,
een eeuwig wonder deedt!...

Elia nam zijn wandelstaf
en reisde, aan Gods woord getrouw,
een bedelaar, naar Zarfaf af
en zag de weduwwrouw.

Die sprokte tot haar laatste nood
een handvol hout, zo arm was zij.
En toch zei God: deel van haar brood,
zo gaat de dood voorbij.

En zij cerst: Heer, ik heb niet meer
dan wat gij in mijn handen ziet.
Maar hij weer: geef mij tot Gods eer
en het vermindert niet,

want er zal olie in uw fles
en er zal meel zijn in uw kruik:
wie God geeft, houdt een rijke rest
tot dagelijks gebruik.

Toen voelde zij het wonder aan
haar hart en zij weerstond het niet,
maar zij heeft naar Gods wil gedaan
en zo is het geschied:

haar fles was niet van olie leeg
en in haar kruik ontbrak geen meel,
hoelang de honger duurde, kreeg
ieder daarvan zijn deel...

O God die eeuwig wondren wekt
en ook de dood voorbij doet gaan,
Gij hebt haar dood hart toegedekt
en levend op doen staan!

Hoe menigmaal dat ik dit las,
was het een ver en schoon verhaal.
Hoe komt het dat ik het nu pas
schuw voor mijzelf vertaal?

Omdat, als ik aan de profeet
en aan die vrouw denk, ik huivren kan,
dat ik niet doen zal als zij deed,
dat ik het zo niet kan.

Want nu de honger en de kou
ons dreigen, vrees ik voor het uur
dat ik ook ronddwaal als die vrouw
en sprok voor 't laatste vuur.

Maar als ik, klein in eigen nood,
de laatste olie, 't laatste meel
spaar tot een uitstel van mijn dood,
dan God, eist Gij uw deel...

Heer, weet hoe klein dit hart nog is,
hoe traag dit oog in die Gij zendt
als deelgenoten aan de dis
Uw eigen komst herkent!

Vergeef het ons, maak ons bereid,
opdat ons oog niet wordt verrast
en kom tot onze schamelheid
en woon er als een gast:

O als Gij bij ons wonen wilt,
zal ook op deze dorre stee
al onze honger zijn gestild
met broden vijf en vissen twee!

O wonder van Uw spijziging,
wijd naar het eeuwige verschiet!
O volk in uw vertwijfeling,
eet, eet nu, want het mindert niet!

Advent 1944

God, kom nu af, daal neer
van boven lucht en wolk
en leid de voeten weer
van een rondzwerfend volk,

verder van U dan ooit
verdwaald in een woestijn,
verder van U dan ooit
hongerend voortgeschood,

vechtend om iedere hap
als honden om een been,
iedere hap een trap,
ieder voor zich alleen,

doof voor de mond die kermt,
blind voor de wond die bloedt,
zeggend: ga heen, word warm,
zoek die u voedt en hoedt...

Daal neer dan Hemels Brood!
Word ons nu allen gemeen!
Red ons van hongersnood
en zend geen ledig heen!

Kwamen ooit van zó ver
naakten en armen als wij?
Waart Gij ons ooit zó ver?
Komt Gij ons tóch nabij?

Ic sie des meyen schijn...
1945

Frontlijn

Frontlijn, toen gij nog verre waart,
tekenden wij u, licht en vrij,
met een speels wisselende rij
kleurige speldjes op de kaart.

Wij wisten toen nog niets van strijd,
maar elk zat in gewik, geweeg
verdiept als amateur-strateeg
te wachten tot hij werd bevrijd...

Nu weten wij wel beter, want
de frontlijn werd een lijn van vuur
die naderschuifelt ieder uur
en scheiding maakt in eigen land.

Wij denken aan beminden en
wachten al weken op bericht,
omdat er nu een frontlijn ligt
geschoven tussen ons en hen.

Werden zij tot het licht bevrijd,
terwijl wij in de donkre pijn
van die nog niet geboren zijn
wachten op onze baringstijd?

Of zullen wij straks, weergekeerd
tot leven, zoeken in hun stad
naar wat wij hebben liefgehad
maar in de vuurlijn werd verteerd?...

De frontlijn dreunt met zijn geschut
als een gestage branding aan
het strand van ons ontrust bestaan,
dat onze drasse bodem schudt.

De frontlijn doet zijn bloedig werk,
trekt krampend door het lage land,
en kogelgaten in de wand
resten ons als geboortemerk.

In de schaduw van morgen

Voorop verscheen de leugenaar die hinkte,
en achter hem marcheerden, dichtgedromd,
de groenen en de grijzen, willoos, prompt
zich dronken zingend aan bevolen flinke.

En daarachter weer, bruto en onvermomd,
de beulen, de cipiers, die ons verminkten,
neerdrukten in de modder der instincten,
tot alle geest voorgoed zou zijn verstomd...

God, nu hun rijk uit heelt en zal voorbij zijn,
nu komt de angst dat wij dan nóg niet vrij zijn,
omdat hún brute lust hoog in ons rees -

O God, gebied Uw wind door deze landen,
gebied Uw vuur, dat alle drab verbrande
en dat Uw Geest neerdaalt op alle vléés!

Het teken van het beest

Dit is geen zelfmoord van een gek, hij doet
ook na zijn dood een volk zijn teken dragen:
door duizend duizend in de dood te jagen
sticht hij zijn eeuwig rijk van wraak, voorgoed
gegrondvest op de mythe van het bloed.
Een grond die eens bloed dronk blijft om bloed vragen
en voedt de droom die tot het eind der dagen
tot steeds nieuwe oorlogen bezielen moet...

Het was de duivel zelf die het hem leerde,
hoe hij van val tot val nog triomfeerde:
wie overwint het teken van het Beest?

Heer, Gij alleen, die aan het kruis geheven
Uw eeuwig rijk stichtte van vrede en leven
en onze bodem met Uw bloed geneest!

Tongen als van vuur

Wij, de verzonkenen in nabetrachting
van de gedane daden van weleer,
schoon in hun weerschijn, maar zonder verweer
tegen hun langzaam zuigende ontkrachting,

moesten weer bloed, als van een lam ter slachting,
moesten weer vuur zien - huizen stortten neer
in stuivend puin op onze woorden, eer
ons bidden stom kon worden van verwachting...

Geest, daal nu neer! Geef ons het woord te spreken
dat tot een daad wordt, tot een levend teken,
tot wind die wekt, vuur dat ons niet verzengt,

't Woord dat zal uitgaan tot het eind der aarde,
tot het aan alle volken openbaarde,
hoe God de wereld tot vervulling brengt!

Dag van verlossing

Wij weten niet hoe het ons straks zal zijn,
wanneer de dag der vrijheid is gekomen,
maar nu al, als wij 's avonds staan te dromen,
glanst heel de wereld in een nieuwe schijn.

Wij hebben met de mensen een geheim,
want allen weten wat er straks gaat komen,
en ook de straat, de huizen en de bomen
staan stil verrukt te wachten op het sein...

O God, hoe wilt Gij ons er van doordringen
dat Gij Uw Geest uitstort op alle dingen,
tot elk U prijst met tongen zonder tal,

dat, als Gij ons verlost uit onze grenzen
en ons geeft op te staan als nieuwe mensen,
de ganse wereld zich vernieuwen zal!

Wit afscheid

Vanmorgen lag als sneeuw
gespreid op gras en stam
een hagelbui, waarmee
de winter afscheid nam,

tussen de bloesemknop
en het uitdagend groen
een witte sluier op
de prilheid van 't seizoen,

een hagelwitte kou
dun over 't jonge gras,
opdat ons hart zich zou
herinneren wat wás...

Het is de laatste April
en morgen is het Mei.
Ons hart wordt wit en stil:
zijn wij nu morgen vrij?

Vandaag is het een eind,
morgen een nieuw begin:
wat er werd af gepijnd,
bracht het ons goed gewin?

Wit werd nu gras en stam,
dat ons hart nooit vergeet,
hoe ons de vrijheid kwam
door kou, honger en leed...

Misschien ligt in Berlijn
vandaag dezelfde sneeuw:
dat het begin mocht zijn,
God, van een beter eeuw!

In San Francisco, in
Moskou en Amsterdam
dezelfde sneeuw, waarin
Uw rijk een aanvang nam!

In San Francisco, in
Moskou en Amsterdam
Uw sneeuw als een begin,
Uw liefde als een vlam!

Opdracht na de bevrijding 1945

Aan mijn kinderen voor Herro, Maarten, Weintjen Klaas en Anno

Kindren van mij, ik leg deze gedichten
in jullie kleine, onzeekre handen neer,
dat je, ze later lezend, op ziet lichten
de noden en verlossing van weleer.

Ik wil nog eens met opgeheven hoofde
en een hartstochtelijke dankbaarheid
het zeggen: ja 't is waar wat wij geloofden,
kindren, 't is waar, 't is waar, wij zijn bevrijd!

O in een vrij land mogen jullie leven,
en wij zijn vrij van wat ons heeft benauwd:
angst dat we jullie moesten overgeven
aan 't Beest der eeuw dat alle geesten knauwt,

angst voor een volk van trieste slavenzielen
dat schichtig kijkt en praat achter de hand,
angst dat de besten zonder weerklank vielen,
angst voor een dood, een onbewoonbaar land...

Maar nu ik weer door dorpen en door steden
de vlaggen heb zien waaien op de wind,
van oost tot west het land heb doorgereden
als een die overal zichzelf hervindt,

nu er van alle daken, alle ramen
geroepen werd wat lang verborgen lag,
kregen de dingen weer hun eigen namen,
zoals voor Adam op zijn scheppingsdag!

Wij zijn ons zelf weer! jubelden de kleuren...
Want wat een vlag zegt, kun je pas verstaan,
als je vijf jaar achter gesloten deuren
de strakke plooiën door je hand liet gaan:

een vlag leeft in de wind, een vlag wil vrij zijn,
hoog in de lucht uitlaaien als een vlam,
die doopt met vuur van goddelijk nabijzijn
elk huisdak waar de geest in wederkwam...

't Was Pinkster toen 't begon, maar wij, verblinden,
hadden het Pinksterfeest niet meer herkend.
O laten we ons opnieuw met God verbinden,
nu Hij met Pinkster Zijn verlossing zendt,

biddend dat Hij Zijn wind op ons laat waaien,
ons slappe lichaam weer met kracht omgordt,
boven ons hoofd Zijn vuurtongen gaan laaien,
in onze geest Zijn Geest worde uitgestort!

Hoor, hoe de mond weer vrijuit leert te spreken
die zo lang heeft gezwezen, als een graf!
Kindren, gedenk van jaar tot jaar dit teken,
zwijg nooit als je de Geest te spreken gaf!

Gedenk 't verbond van jullie kindse jaren,
de doop met vuur en wind, als door Gods hand:
wie dit bewaart, zegt God, zal Ik bewaren,
eeuwig doen wonen in een vaderland,

maar wie 't verbond brak, voor Mijn oog gesloten,
de trouw verstiet, hem doe Ik desgelijk:
Ik zal hem eeuwig uit Mijn volk verstoten
als een verrader van Mijn hemels rijk...

Kindren, ik bid dat God jullie mag sparen
tot een lang leven uit een vrije geest,
alleen vergeet nooit dat voortaan de jaren
tellen van Pinksterfeest tot Pinksterfeest.

Want geen volk zal ooit opstaan tot nieuw leven
dat niet zijn vrijheid uit Gods hand ontving.
Daarom heb ik dit boek voor je geschreven,
van vuur en wind, tot een herinnering.

Aan de gevallenen

Gevallenen in onze strijd,
duldt nu van mij die overbleef,
dat ik de verzen die ik schreef
als wierook aan uw vuurgloed wijd.

Ik ben niet naar uw graf gegaan
met bloemen, als ik vroeger deed,
toen wij nog bukten onder 't leed:
dat oude is nu voorbijgegaan.

Want bloemen welken vreemd en ver,
en tussen ons is in dit uur
geen dood meer maar een flitsend vuur,
eeuwiger, onvervreemdbaar.

Vuur flitste toen het salvo viel
dat plots de scheiding in u bracht:
een lichaam dat de grafkuil wacht,
een leeuwerik omhoog de ziel.

Uw lichaam werd ons ongelijk,
uw ziel bleef onze ziel verwant,
slechts door een dunne vuren wand
gebannen in een ander rijk.

Bewaart een graf wat is geweest,
een vuur spreekt van wat eeuwig wordt,
een toekomst die wordt uitgestort,
een opstanding, een nieuwe geest...

Gij die voor 't moordend peleton
niet vreesdet in uw uiterst uur,
maar aan de blinde kerkermuur
stondt als een moerbeï in de zon,

gij die als rode vruchten vielt,
wij willen dat gij met ons zijt
en dat uw tegenwoordigheid
straks onze kinderen bezielt!

Wij dragen in dit tijdsgewricht
al wat wij denken aan u op,
aards tot in iedere harteklop
toch op het hemelse gericht.

Wij die, nu Pinksteren begint,
bidden dat ons de Geest bevrijdt,
willen dat gij aanwezig zijt,
boven de dood, in vuur en wind!

MUUS JACOBSE
NAAR EEN TEEKENING VAN ROELAND KONING

[Bijlage]

[In de bundel ‘vuur en wind’]

IN DE BUNDEL ‘VUUR EN WIND’ heeft de dichter Muus Jacobse (Dr K. Heeroma) het beste bijeengebracht van wat hij geschreven heeft in de jaren 1942 tot 1945. Dit is de tijd, toen de poëzie moest onderduiken, toen de ‘Kultuurkamer’ aan de dichters, die hun geestelijke roeping trouw bleven, iedere publicatie op de normale manier onmogelijk maakte. Het is de tijd, waarin de poëzie in haar geheel werd ingeschakeld in het verzet, ¶ Vuur en Wind is dus geen ‘gewone’ dichtbundel, want alle gedichten, die erin staan, zijn al eerder in een clandestiene publicatie verschenen en hebben dus stuk voor stuk hun deel gehad in de ‘strijd van de Geest tegen het Beest’. Voor een deel zijn het echte tijdsgedichten, maar ook voorzover zij dat op het eerste gezicht niet schijnen, dragen zij toch het merk van de tijd, waarin zij zijn ontstaan. Het verzet heeft nieuwe krachten in ons bewust gemaakt, heeft ons opnieuw leren bidden, heeft ons vrij gemaakt van aardse zekerheden en ons de eeuwige waarden opnieuw geopenbaard. De titel van de bundel, Vuur en Wind, herinnert aan Pinksteren en dat is geen toeval. De dichter wil de hele oorlog zien als een teken, waardoor ons de zin van het Pinksterfeest opnieuw wordt bijgebracht. In de opdracht van de bundel aan zijn kinderen zegt hij het:

Kinderen, ik bid dat God jullie mag sparen
 Tot een lang leven uit een vrije geest,
 Alleen vergeet nooit dat voortaan de jaren
 Tellen van Pinksterfeest tot Pinksterfeest.

Want geen volk zal ooit opstaan tot nieuw leven,
 Dat niet zijn vrijheid uit Gods hand ontving.
 Daarom heb ik dit boek voor je geschreven,
 Van vuur en wind, tot een herinnering.

Vuur en Wind is dus een herinneringsboek, een herdenkingsboek. Herdenking vindt men er in van gevallen vrienden, die door de Duitse terreur werden vermoord,

maar ook herdenking, in diepere zin, van de wonderen Gods, de opstanding uit de dood en de uitstorting van de Geest. ¶ De bundel is verdeeld in zeven afdelingen, die, behalve het ‘Voorspel’ en de ‘Opdracht na de Bevrijding’, alle titels dragen van vroegere clandestiene uitgaven. Het ‘Voorspel’ bevat twee gedichten uit het jaar 1941, waarbij ‘De Doden’, het gedicht waarvan onze uitgeverij in 1942 nog een clandestiene (geantedateerde) uitgave als rijmprent heeft bezorgd. ¶ De eerste afdeling hierna, ‘Na de geboorte van Weintjen Klaas’, bevat gedichten geschreven in 1942. Op 18 Maart 1942, dus vrijwel op het ogenblik, dat de ‘Kultuurkamer’ het vrije woord voorgoed de mond meende te snoeren, werd aan den dichter een dochter geboren, die met de symbolische naam Weintjen Klaas werd genoemd, naar de eerste Nederlandse martelares, in 1527 voor het geloof verbrand. De dichter heeft zijn dochter bij haar geboorte een lied toegezongen, waarin hij haar de zin van haar naam verklaarde en haar wees op de kracht, waaruit Weintjen Klaasdochter van Monnikendam heeft geleefd en is gestorven:

Wij leven uit haar lijden, onze krachten
Liggen geborgen in haar moedergrond.
En God zegt: van geslachte tot geslachte
Wil Ik in haar vernieuwen Mijn verbond...

Dochter, de tijd waarin je bent gekomen
Roept ons meer tot geduld dan tot de daad,
Maar hij is zwaar van wonderlijke dromen:
Wees, als eens de vervulling komt, paraat!

En mocht ook jou nog lijden zijn beschoren,
Weet dat je sterker bent dan de tiran,
Want uit het leed wordt een nieuw volk geboren,
Dat tot het einde toe volharden kan...

Het gedicht bij de geboorte van Weintjen Klaas is enkele weken daarna verschenen in een bibliotheek uitgave, wellicht de eerste clandestiene uitgave van de kultuurkamertijd. Het kleine witte boekje, waarvan maar honderd exemplaren zijn gemaakt, is nooit in de

vrije handel geweest, maar ter beschikking gesteld van de ‘vrienden van Weintjen Klaas’. Onze uitgeverij stelt er een eer in, het te hebben mogen verzorgen. ¶ De tweede afdeling draagt de titel ‘Margrieten’, naar het bundeltje van die naam, dat in Mei 1943 zonder vermelding van schrijver of uitgever van de pers kwam. Dit boekje, dat opende met een welkomstgroet aan Prinses Margriet, zag er wel heel anders uit dan ‘Weintjen Klaas’. Het was opzettelijk op slecht papier gedrukt met een versleten letter, die na de druk vernietigd kon worden, om voor de bezetter ieder spoor van herkomst uit te wissen. Ondanks de anonimiteit en de moeilijkheden bij de verspreiding heeft het zijn weg door Nederland toch gevonden, wat o.a. hieruit blijkt, dat in Augustus 1944 een landbouwerszoon uit Eerbeek er, voor eigen rekening en uiteraard geheel buiten den dichter om, een tweede uitgave van heeft bezorgd. Ook naar Engeland heeft het boekje al spoedig zijn weg gevonden en voor de Londense radio zijn er verschillende malen gedichten uit geciteerd. Het slot van een ervan, ‘Op Nebo's top’, is door H.M. de Koningin in een van Haar laatste toespraken tot tolk van Haar gevoelens gemaakt:

Maar als ik leven mag tot de bevrijding
 En juichen op het overwinningsfeest,
 God, doe mij dan dit weten: wat voorbijging
 Aan nood en leed is niet vergeefs geweest.

Laat hier een volk herrijzen, wijzer, schoner
 Dan toen het neerdaald' in het doodsgebied,
 Dat van Uw aard' opnieuw een vrij bewoner
 Staag naar de kim van Uw voleinding ziet!

Omdat dan van dit land de horizonnen
 Rijp werden, door Uw licht, van eeuwigheid,
 Omdat Uw martelaars hier overwonnen
 En met hún bloed de bodem is gewijd...

Laat hún dit land zolang Uw zon zal schijnen,
 God, doe het ons ontvangen uit hún hand!
 Laat ons slechts wat zij wonnen met hun pijnen
 Herboren worden tot een Vaderland!

De derde afdeling draagt de naam van het bundeltje 'De Wiekslag van den Vrede', dat gedichten bevatte uit de zomer van 1944, toen de bevrijding in zicht scheen te zijn. De dichter, die zich voor deze gelegenheid verschool onder de naam Gerben Bos, heeft het in September van dat jaar, kort na de dolle Dinsdag, als eigen uitgave laten verschijnen. De exploitatie van dit pretentieloze kleine boekje is de aanleiding geworden tot een vrij uitgebreide bibliofiele uitgevers-activiteit in dienst van het verzet. Van October 1944 tot Mei 1945 heeft de dichter de uitgeverij 'In Signo Piscium' gedreven 'ten dienste van de waterbewoners' (onderduikers). De reeks is geopend met een bundel van hemzelf 'Et sub Aqua', gedichten van A. Waterman, de bundel, die zijn naam heeft gegeven aan de vierde afdeling van het boek. Hierin vindt men de gedichten die geschreven zijn bij de nadering van de verschrikkelijke laatste oorlogswinter, ook 'Het wonder van Elia', dat in November 1944 afzonderlijk als rijmprent, anoniem met een anonieme linoleumsnede (van Roeland Koning), het licht heeft gezien, ¶ De gedichten uit de vijfde afdeling zijn geschreven in April 1945, toen het vermoeden levend in ons werd, dat de maand Mei, die ons vijf jaren tevoren de oorlog had gebracht, ons nu de vrede zou brengen. Zij werden in de eerste dagen van Mei ter perse gelegd als negende en laatste nummer van 'In Signo Piscium' onder de titel 'Ic sie des Meyen Schijn' (de dichter heette ditmaal Leen Visser). Deze gedichten werden geheel gedragen door de Pinksterverwachting, dat alleen de Heilige Geest in ons een nieuwe geest van vrede en gerechtigheid kon scheppen, de mogelijkheid kon openen op een nieuwe zedelijkheid:

Geest, daal nu neer! Geef ons het woord te spreken
 Dat tot een daad wordt, tot een levend teken,
 Wind die ons wekt, vuur dat ons niet verzengt,

't Woord dat zal uitgaan tot het eind der aarde,
 Tot het aan alle volken openbaarde,
 Hoe God de wereld tot vervulling brengt!

Als laatste afdeling volgen nog twee opdrachtgedichten, het ene ‘Aan mijn kinderen’, waaruit hiervoor al enkele strofen geciteerd werden, het andere ‘Aan de gevallen’, waarin getracht wordt de zin van hun offer te peilen voor de geestelijke toekomst van ons volk:

Gij, die voor 't moordend peleton
Niet vreesdet in uw uiterst uur,
Maar aan de blinde kerkermuur
Stondt als een moerbeï in de zon,

Gij, die als rode vruchten vielt,
Wij willen dat gij mét ons zijt
En dat uw tegenwoordigheid
Straks onze kinderen bezielt!

Wij dragen in dit tijdsgewricht
Al wat wij denken aan u op,
Aards tot in iedre harteklop,
Toch op het hemelse gericht.

Wij die, nu Pinksteren begint,
Bidden dat ons de Geest bevrijdt,
Willen dat gij aanwezig zijt,
Boven de dood, in vuur en wind!

Deze beide laatste gedichten, geschreven in de week voor Pinksteren 1945, worden hier voor de eerste maal gepubliceerd, ¶ *Vuur en Wind* bevat lang niet alles wat Muus Jacobse in de afgelopen jaren heeft geschreven. Hij meende de gedichten die hoofdzakelijk actueel en documentair belang hadden niet in deze bundel, die allereerst een dichterlijk herinneringsboek wil zijn, te moeten herdrukken. Zo ontstond een verzameling, waarin het beste dat in de afgelopen jaren in ons heeft geleefd, zijn blijvende vorm heeft gevonden, ¶ De bundel is verrijkt met de reproductie van een portret van den dichter, getekend door Roeland Koning in Februari 1945 en bevat een gedocumenteerde inhoudsopgave, waarin vermeld staan het verschijningsjaar van de afzonderlijke uitgaven, bij wie ze verschenen en in welke vorm.

Inhoud van Vuur en wind

Voorspel (1941)

10 Mei 1940

De doden

(verschenen als rijmprent bij D.A. Daamen's U.M. N.V., 's-Gravenhage, winter 1942, jaartal 1940)

Na de geboorte van Weintjen Klaas (1942)

Bij de geboorte van Weintjen Klaas

(verschenen als privé-druk in 100 exemplaren bij D.A. Daamen's U.M.N.V., 's-Gravenhage, Mei 1942)

Aan Meindert Zaalberg

(uit 'Het herrezen Huis', verschenen als privé-druk in 150 exemplaren, in de herfst van 1943)

Het grafboek

(verschenen in een oplage van 250 exemplaren bij Bosch en Keuning N.V., Baarn, in de herfst 1942)

Bij de restauratie van het oude doopvont te Hoogwoud

(verschenen in een oplage van 60 exemplaren bij 'De blauwe Schuit', omstreeks Pinksteren 1944; herdrukt zomer 1944 als rijmprent in eigen beheer)

Margrieten (1943)

Celbrief

Op Nebo's top

(beide uit Margrieten, anoniem verschenen in Mei 1943; herdrukt buiten den dichter om in Aug. 1944)

Aan Wilma

(uit het Liber Amicorum van Wilma, haar aangeboden op haar 70ste verjaardag 14 Mei 1943; met

enige veranderingen en weglatingen van de naam gedrukt in ‘Et sub Aqua’)

Het Woord

(uit ‘Ad Interim’, no. 3, verschenen in Aug. 1944)

Ter gedachtenis aan Antoon Tellegen

(met verandering van de naam en enkele veranderingen ter wille van de camouflage gedrukt in ‘Et sub Aqua’)

De wiekslag van den vrede (1944)

Welkom aan Anno Klaas Leonard

(verschenen als privé-druk in 70 exemplaren in Februari 1944)

Psalm 126

Psalm 131

Vrede van September

In afwachting

(alle³ uit ‘De Wiekslag van den Vrede’, gedichten van Gerben Bos, uitgegeven in eigen beheer in een oplage van 210 exemplaren, in Sept. 1944)

Et sub Aqua (1944)

En daarna het oordeel

Donkere October

Uittocht

(alle uit ‘Et sub Aqua’, gedichten van A. Waterman, verschenen in een oplage van 125 exemplaren bij ‘In Signo Piscium’, in Oct. 1944)

Het wonder van Elia

(anoniem verschenen als rijmprent bij 'In Signo Piscium', in Nov. 1944)

Ic sie des meyen schijn (1945)**En in dien nacht vingen zij niets...****Frontlijn****In de schaduw van morgen****Het teken van het beest****Tongen als van vuur****Dag van bevrijding****Wit afscheid**

(alle uit 'Ic sie des Meyen Schijn...', gedichten van Leen Visser, verschenen in een oplage van 125 exemplaren bij 'In Signo Piscium', in Mei 1945)

Opdracht na de bevrijding(1945)**Aan mijn kinderen****Aan de gevallenen****Bijzonderheden omtrent druk, formaat, enz.**

'Vuur en Wind' wordt geheel met de hand gezet uit de Romanée, van Joh. Enschedé te Haarlem. Typografische verzorging en druk zijn van F. Tamminga te 's-Gravenhage, die in bezettingstijd de drukker was van de eerste uitgave van '**Margrieten**', de gehele '**Mansarde Pers**', vele uitgaven van '**De Bezige Bij**', (o.a. 'De Vliegenvanger'), '**In Signo Piscium**', en andere clandestiene fraaie reeksen; bovendien van verschillende nummers van '**Vrij Nederland**', '**Het Parool**' en '**Je Maintiendrai**', kortom van alles wat de illegaliteit nodig had, tot vervalste bonkaarten toe. ¶ Het formaat en het te gebruiken papier zijn gelijk aan die van dit prospectus. Dit kan als de geschiedenis van het ontstaan van 'Vuur en Wind' t.z.t. in het boek

worden bewaard. ¶ Het boek wordt gedrukt in drie kleuren, zwart, rood en blauw.
Aan band en stofomslag

worden dezelfde zorgen besteed als aan het binnenwerk. ¶ De preciese datum van verschijning kan nog niet worden vastgesteld. Wij hopen echter, het boek nog vóór October te kunnen verzenden. ¶ De prijs zal omstreeks f 10. - à f 12.50 bedragen. De omvang werd voorlopig berekend op 128 bladzijden. De oplage voor de handel bedraagt 2000 exemplaren, terwijl 15 exemplaren worden gedrukt op bijzonder papier en genummerd van I - XV. Deze blijven gereserveerd voor den dichter, den drukker en de uitgevers. Bovendien worden 6 exemplaren gedrukt voor de Koninklijke Familie, respectievelijk voor H.M. Koningin Wilhelmina, H.K.H. Prinses Juliana, Z.K.H. Prins Bernhard, H.K.H. Prinses Beatrix, H.K.H. Prinses Irene en H.K.H. Prinses Margriet. ¶ Bestellingen op 'Vuur en Wind' worden **uitsluitend** uitgevoerd door de erkende boekhandelaren. Bestellingen, die rechtstreeks bij ons binnenkomen, worden door ons doorgestuurd naar een erkenden boekhandelaar, gevestigd in de plaats van herkomst van de bestelling, of, wanneer daar geen erkende boekhandelaar is gevestigd, naar een door ons te kiezen boekhandelaar.

Juli 1945.

's-Gravenhage

D.A. DAAMEN'S UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V.